

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА»

ЛУН ФЕН

УДК 378.4.017:32(510+477+44)

**ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ В
УНІВЕРСИТЕТАХ КНР, УКРАЇНИ ТА ФРАНЦІЇ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ
АНАЛІЗ)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

01 – освіта/ педагогіка

011 – освітні, педагогічні науки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

Старобільськ – 2019

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Роботу виконано в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник –

доктор педагогічних наук, професор
Ткачова Наталія Олександрівна,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди,
професор кафедри загальної педагогіки
і педагогіки вищої школи.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор
Вакуленко Валентина Миколаївна,
Донецький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
підпорядкований Донецькій обласній
державній адміністрації (м. Краматорськ),
професор кафедри адміністрування та
управління освітою;

кандидат педагогічних наук, доцент
Хотченко Ірина Анатоліївна,
Українська інженерно-педагогічна
академія (м. Харків),
доцент кафедри педагогіки, методики та
менеджменту освіти.

Захист відбудеться „29” жовтня 2019 року о 12-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.053.03 у Державному закладі „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” за адресою: Луганська обл., м. Сєвєродонецьк, вул. Лисичанська, 1, конференц-зала.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Державного закладу „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” за адресою: пл. Гоголя, 1, м Старобільськ, 92703.

Автореферат розіслано „27” вересня 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. В. Мордовцева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується загостренням міжнародних відносин, зростанням політичної нестабільності та конфліктності у світі. У такій складній ситуації значно зростає роль політичної культури як важливого фактора соціалізації особистості та дієвого інструмента конструктивних суспільно-політичних перетворень як на рівні окремої держави, так і на міжнародному рівні. Слід також підкреслити, що, зважаючи на сьогоденні реалії, загострюється потреба у формуванні політичної культури в студентів вищої школи, адже в найближчому майбутньому саме на них покладатиметься важлива місія вирішувати складні внутрішні та зовнішні політичні проблеми країни.

У світлі викладеного зауважимо, що в різних країнах накопичено цінні теоретичні та практичні доробки щодо вирішення порушеної проблеми. Їх вивчення й узагальнення створює сприятливі передумови для творчого використання цінних теоретичних ідей та практичного досвіду формування політичної культури у студентської молоді в освітньому процесі вищої школи в різних країнах. Зокрема, у цьому плані для університетів України значний інтерес представляють напрацювання університетів КНР та Франції, в яких склалися принципово різні, однак дієві для наявних конкретних політичних ситуацій у цих країнах системи формування політичної культури студентів.

Аналіз наукових розвідок засвідчує, що деякі аспекти зазначеної проблеми були висвітлені в працях китайських, українських та французьких науковців. Так, витоки ідеї про важливість формування політичної культури представлено в роботах китайських (Конфуцій, Лао-цзи, Шан Ян та ін.), українських (Іларіон, Кирило Туровський, Нестор та ін.), французьких (Г. Турський, У. С. Девіс, А. Моруа та ін.) стародавніх мислителів, державних і суспільних діячів та сучасних науковців. Питання здійснення політичної соціалізації студентів, засвоєння ними основних політичних цінностей та відносин висвітлено в працях таких учених, як Чень Іян, Чень Юхуей, Хуан Сінхуао та ін. Основні тенденції розвитку політичної культури на теперішньому етапі розвитку китайського суспільства проаналізовано в працях Вана Інцзіня, Вана Хуніна, Кана Ювея, Конга Ріюна та інших учених. Специфіку формування політичної культури у громадян сучасної України розкрито в доробках таких дослідників, як В. Зінчук, С. Грицай, В. Чепурна та ін. Особливості становлення політичної культури у Франції схарактеризовано в дослідженнях М. Догана, Ж.-М. Д'їана, Ж. Рига та ін.

Водночас результати наукових розвідок засвідчують, що не проводилось цілісного педагогічного дослідження, спрямованого на здійснення порівняльного аналізу теоретичних та практичних доробок щодо формування політичної культури студентів університетів КНР, України та Франції. Актуальність проведення дослідження цієї проблеми зумовлена потребою розв'язання цілої низки *суперечностей*, наявних у сучасній теорії та практиці реалізації цього процесу, зокрема між: потребою української держави в політично зрілих громадянах як необхідної передумови успішного вирішення політичних суперечностей і проблем різного масштабу та невисоким рівнем сформованості політичної культури населення в реальності; формулюванням китайськими та французькими науковцями педагогічно цінних ідей про формування політичної культури у студентської молоді та недостатнім аналізом і осмисленням цих ідей у порівняльному плані українськими педагогами; наявністю ефективного досвіду формування вказаної культури у студентів китайських та французьких університетів та відсутністю науково-методичного забезпечення впровадження виявленого досвіду в освітній процес українських університетів.

Отже, актуальність порушеної проблеми, її недостатня наукова розробленість у педагогічній науці, необхідність розв'язання виявлених суперечностей зумовили вибір теми дослідження: «Формування політичної культури студентів в університетах КНР, України та Франції (порівняльний аналіз)».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане згідно з темою науково-дослідної роботи кафедри валеології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Розробка навчально-педагогічної системи формування духовної культури молоді як елемента здоров'язберігаючого освітнього простору» (РК № 0112U005891). Тему дослідження затверджено Вченою радою філософського факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол № 4 від 23 жовтня 2015 року).

Мета дослідження – на основі порівняльного аналізу виявити загальне й особливе в теорії та практиці формування політичної культури студентів в університетах КНР, України та Франції, визначити перспективи використання педагогічно цінних досягнень в освітньому процесі українських університетів.

Відповідно до сформульованої мети поставлено такі **завдання дослідження**:

1. З'ясувати ступінь наукової розробленості досліджуваної проблеми, виявити й охарактеризувати витоки становлення ідеї формування політичної культури особистості в Китаї, Україні та Франції.

2. Розкрити теоретичні положення китайських, українських і французьких учених про формування політичної культури студентів університетів, на основі аналізу й зіставлення виявлених теоретичних ідей уточнити термінологічне поле дослідження.

3. Узагальнити досвід формування політичної культури студентів в університетах КНР, України та Франції.

4. На підставі результатів порівняльного аналізу визначити перспективні напрями творчого використання педагогічно цінних теоретичних і практичних напрацювань китайських та французьких педагогів із формування політичної культури студентів в умовах українських університетів.

Згідно з поставленими метою та завданнями використано комплекс таких **методів дослідження**: *загальнонаукових* – аналіз, систематизація, класифікація науково-педагогічних джерел, законодавчих та нормативних актів, що дозволило визначити ступінь наукової розробки проблеми формування політичної культури студентів в університетах КНР, України та Франції, окреслити нормативно-правову базу для реалізації цього процесу, уточнити сутність ключових понять дослідження; *історичних* – історико-порівняльний, хронологічний, історико-генезисний, що дали можливість з'ясувати витоки становлення й розвитку досліджуваної проблеми, здійснити вивчення ідеї формування політичної культури студентів у динаміці й часовій послідовності; порівняльно-зіставний – із метою вивчення і зіставлення теорії та практики формування політичної культури студентів в університетах КНР, України та Франції, порівняння й інтерпретації різних педагогічних подій, явищ, фактів; *емпіричних* (спостереження, бесіди, інтерв'ювання, анкетування) – допомогли виявити педагогічно цінний практичний досвід формування політичної культури студентів, визначити принципи, методи та форми здійснення цього процесу в університетах КНР, України та Франції; *прогностичного* – для визначення перспективних напрямів творчого використання педагогічно цінних теоретичних та практичних напрацювань щодо формування політичної культури студентів у китайських та французьких університетах у вищій школі України.

Джерельну базу дослідження складають:

– нормативні документи (у КНР: Конституція Китайської Народної Республіки, «Закон про вищу освіту в Китайській Народній Республіці» тощо; в Україні: Конституція України, Закони України «Про освіту» й «Про вищу освіту», Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки, Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки; у Франції: Конституція Франції, Кодекс освіти, «Закон про вищу освіту та наукові дослідження» тощо);

– матеріали науково-практичних конференцій, симпозіумів, семінарів, дебатів із проблеми дослідження (симпозіум, присвячений китайській політичній культурі, семінар «Глобалізація та політичний і культурний розвиток Китаю», дебати на тему: «Яку культурну політику для Франції треба обрати?» тощо);

– статті, опубліковані в періодичних виданнях КНР («Журнал Сянтаньського університету» (видання з філософії та соціальних наук), «Журнал Китайського молодіжного університету політичних наук, «Сучасна кітайологія» тощо), України («Молодь і ринок», «Сучасні проблеми науки та освіти» тощо) та Франції («Політичний журнал», «Політика майбутнього в освіті» тощо);

– історичні документи й книги, бібліографічні нариси: «Лунь-юй» («Бесіди та судження») Конфуція, «Книга про шлях та добродетель» Лао-цзи, «Нариси історії України» Д. Дорошенка, «Дві руські народності» М. Костомарова, «Формування Європи: варварські навали» Е. Демужо, «Карл Великий: імператор і король» Г. Бордонове тощо);

– монографії, дисертаційні роботи, наукові праці з окресленої проблеми («Традиції легізму й конфуціанства в політичній культурі Китаю» М. Жамсаєва, «Конфуціанство та його вплив на соціально-політичне життя сучасного Китаю» Гена Хайтянь, «Політична культура національних спільнот: теорія та методологія дослідження» О. Рудакевича, «Становлення політичної культури молоді в умовах демократизації сучасного українського суспільства» А. Карнаух, «Культура і політика» Б. Баді, «Солідарність влади» Й.-М. Д'яна тощо);

– фонди Центральної Наукової бібліотеки НАН України імені В. І. Вернадського, Харківської державної наукової бібліотеки України імені В. Г. Короленка, наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Інституту Конфуція при Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна, бібліотеки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, Національної бібліотеки Китаю, Шанхайської бібліотеки, Національної бібліотеки Франції тощо);

– китайська, українська, французька навчальна й довідкова література (Китайський словник міжнародних відносин, Larousse («Енциклопедія Ларус»), Dictionnaire de l'Académie Française («Словник Національної академії» тощо);

– навчальні плани та програми навчальних дисциплін, що викладають у різних університетах КНР, України і Франції та вивчення яких сприяє формуванню політичної культури студентів, матеріали мережі Інтернет з окресленої проблеми.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*:

– з'ясовано ступінь наукової розробленості досліджуваної проблеми; розкрито теоретичні положення китайських, українських і французьких учених про формування політичної культури студентів університетів; на основі аналізу й систематизації наукової літератури, зіставлення трактувань китайськими, українськими та французькими вченими визначено суть, структуру та зміст політичної культури студентів сучасних університетів;

– здійснено порівняльний аналіз практики формування політичної культури студентів в університетах Франції, України та Китаю з метою виявлення її загальних та особливих характеристик цих процесів;

– визначено перспективні напрями творчого використання педагогічно цінних теоретичних і практичних напрацювань китайських та французьких педагогів із формування політичної культури студентів в умовах українських університетів;

У процесі наукових розвідок з'ясовано витoki ідей формування політичної культури особистості в Китаї, Україні та Франції; *дістали подальшого розвитку* педагогічні ідеї щодо форм, методів, засобів формування політичної культури студентів університетів.

До наукового обігу введено значну кількість (67) невідомих та маловідомих документів, окремих фактів, теоретичних положень, пов'язаних із формуванням політичної культури студентів університетів.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що здійснений аналіз теоретичних ідей і узагальнення досвіду формування політичної культури студентів університетів КНР, України та Франції; сформульовані теоретичні положення та висновки можуть стати в пригоді для підвищення ефективності цього процесу у вищій школі України.

Отримані в ході дослідження результати та висновки впроваджено в освітній процес Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (довідка № 0901-46 від 08.05.2018), Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 116/03-а від 04.05.2018), Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (довідка № 01/10-440 від 10.05.2018).

Теоретичні та практичні доробки з питань формування політичної культури студентів університетів можуть бути використані в процесі викладання педагогічних дисциплін («Педагогіка», «Педагогіка вищої школи», «Історія педагогіки», «Порівняльна педагогіка») в українських закладах вищої освіти для оновлення змісту лекційних, семінарських та практичних занять; при укладанні навчальних посібників і методичних рекомендацій, написанні курсових і магістерських робіт студентами закладів вищої педагогічної освіти; у системі підвищення кваліфікації викладацьких кадрів.

Апробація результатів дослідження. Основні результати й висновки роботи оприлюднювались на засіданнях кафедри валеології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (2013–2018 рр.); на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародній* – «Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика» (Харків, 2017), «Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи» (Баку – Ужгород – Дрогобич, 2017); *всукраїнській* – «Когнітивні та емоційно-поведінкові фактори повноцінного функціонування людини: культурно-історичний підхід» (Харків, 2016).

Публікації. Основні положення та результати дослідження відображено в 9 публікаціях, із них 5 статей опубліковано в провідних фахових виданнях (із них 4 – одноосібні) України, 1 – у міжнародному періодичному виданні, 3 тез доповідей у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, загальних висновків, списку використаних джерел (478 найменувань, з-поміж яких 317 – іноземними мовами), 7 додатків на 12 сторінках. Загальний обсяг роботи – 252 сторінки, із них основного тексту – 179 сторінок).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної проблеми дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт і предмет; представлено методи проведення наукового пошуку; розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів; наведено відомості про їх апробацію та впровадження.

У **першому розділі** – «Теоретичні питання формування політичної культури студентів в університетах КНР, України та Франції» – проаналізовано історико-педагогічні праці з визначеної проблеми китайських, українських та французьких учених; розкрито витoki ідей формування

політичної культури особистості в стародавні часи на території Китаю, України та Франції; розкрито теоретичні положення учених цих країн про формування політичної культури студентів університетів; на основі аналізу й зіставлення виявлених теоретичних ідей китайських, українських та французьких дослідників визначено суть, структуру та зміст політичної культури студентів.

Зазначимо, що в процесі вивчення проблеми формування політичної культури студентів університетів КНР, України та Франції використовувались різні види інформаційних джерел: дисертації, монографії, періодичні видання тощо. Як встановлено, у вказаних країнах було проведено дослідження, присвячені вивченню різних аспектів порушеної проблеми, проте комплексний порівняльний аналіз наукових напрацювань щодо її вирішення не здійснювався.

У процесі наукового пошуку з'ясовано, що зародження державності у предків сучасних китайців, українців та французів відбувалось у принципово різних історико-соціальних умовах, а це, у свою чергу, зумовило виникнення на вказаних теренах різних витоків ідеї формування політичної культури особистості.

У дослідженні також визначались й зіставлялись сучасні наукові доробки фахівців КНР, України та Франції щодо вирішення окресленої проблеми. Параметрами для зіставлення цих доробок слугували нормативні вимоги до здійснення освітнього процесу у вищій школі зазначених країн, сформульовані науковцями теоретичні положення про формування політичної культури студентів університетів, а також арсенал методів та форм реалізації цього процесу на практиці.

Так, у дослідженні визначено, що сучасними китайськими вченими поняття «політична культура» трактується як: узагальнена політична психологія, що включає політичні уявлення, емоції, звички, цінності й оцінки (Ге Цзюань, Лю Цзехуа, Ци Хен та ін.); «концептуальна форма політичної системи», політична обізнаність, цінності, переконання, почуття й установки людини (Чжен Цзяньбан) тощо. За висновками українських учених, політична культура є цілісним поєднанням знань, якостей і поведінки людини в суспільно-політичній сфері (С. Грицай); якісну характеристику політичної компетентності людини в умовах її професійного й особистісного становлення та розвитку громадянських якостей (В. Чепурна) тощо. Як вважають французькі дослідники, політична культура – це: сукупність знань та поглядів громадян, що дозволяють їм усвідомлено визначити сенс повсякденного досвіду прояву певного ставлення до правителів та різних політичних груп (Ф. Бро); набір політичних уявлень, цінностей і норм, які орієнтують політичні погляди членів соціальної групи або суспільства загалом (Б. Ербелот) тощо.

На основі узагальнення точок зору різних учених зроблено висновок про те, що політична культура студента університету – це інтегративне особистісне утворення, що визначає його ставлення до політичної дійсності, способи політичної поведінки та форми політичної діяльності в суспільстві. Вона включає такі компоненти: мотиваційний, емоційно-ціннісний, когнітивний, поведінково-дієвий, особистісний.

У другому розділі – **«Досвід формування політичної культури студентів в університетах КНР, України та Франції»** – визначено та схарактеризовано основні форми і методи формування політичної культури студентів у китайських, українських та французьких університетах.

Зазначимо, що в останні роки в КНР створена струнка система підготовки науковців та викладачів політології, а також кадрів партійних працівників із політологічною підготовкою. Як з'ясовано, в останнє десятиріччя цим майбутнім фахівцям почали викладати багато нових навчальних дисциплін, зокрема таких: політичну соціологію, політичне мовознавство, політологію світу тощо. Значна увага в китайських університетах також приділяється формуванню політичної культури студентів інших спеціальностей, зокрема у процесі викладання різних дисциплін: соціології, психології, педагогіки, культурології тощо.

У китайських університетах значну увагу також приділяють формуванню політичної культури студентів у процесі організації їхньої позааудиторної діяльності. Зокрема, ефективним засобом формування політичної культури майбутніх фахівців у КНР є залучення їх до роботи органів студентського самоуправління, участі у волонтерському русі. Крім того, переважна більшість китайських студентів є членами різних політичних організацій, найбільш масовою й популярною серед яких є Комуністичний союз молоді Китаю.

Важливо зауважити, що в університетах КНР також проводяться різноманітні заходи, присвячені формуванню політичної культури студентів, зокрема такі: бесіди, зустрічі з політичними лідерами, лекції на відповідні теми («Погляд на політичну культуру в династії Сун», «Політичні аспекти китайської пісні» тощо), політичні форуми («Національний форум з питань врядування: політичні зміни в Малайзії та Малайзійсько-китайські відносини») тощо. Ефективним засобом формування політичної культури у студентів Пекінського університету став запуск відеопрограм із політико-ідеологічного виховання у форматі «гарячих новин». У китайському Інституті досліджень пластмас було започатковано цікаву ідею щодо проведення «Червоної пішохідної екскурсії» по пам'ятних місцях, пов'язаних із діяльністю китайських політичних лідерів минулого. Підсумовуючи, слід

зазначити, що формування політичної культури китайських студентів відбувається під керівництвом викладачів і представників адміністрації вишу, партійних і комсомольських комітетів, лідерів профсоюзних та інших організацій.

У дослідженні визначено, що в університетах України процес формування політичної культури студентів теж охоплює їхню аудиторну й позааудиторну діяльність. Зокрема, суттєвий вплив на оволодіння ними цієї культурою має вивчення різних навчальних дисциплін: філософії, історії України, соціології, педагогіки тощо. Більш розширений список таких навчальних дисциплін пропонують майбутнім фахівцям, які отримують підготовку в галузі політичних наук за відповідними спеціальностями. Наприклад, ці студенти вивчають філософію політики, політичну культуру тощо.

Чільне місце в процесі формування політичної культури студентів займають такі поширені в українських університетах методи та форми виховної роботи: урочисті заходи, присвячені державним святкам та іншим важливим для українського народу датам (День Незалежності України, День Державного Прапора України тощо), виставки фото, книг про політичне життя країни; волонтерство; студентське самоврядування тощо. В українських університетах проводились також інші виховні заходи, присвячені формуванню політичної культури студентів: Всеукраїнський конкурс наукових студентських робіт на тему Революції Гідності, I Всеукраїнська поетична естафета «В єдності наша сила»; демонстрація документальних фільмів «Небесна сотня» й «Герої не вмирають» у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна; презентація книги «Гловайськ» в Одеському національному університеті імені І. І. Мечнікова тощо. Серед виховних закладів, що спрямовувались на формування політичної культури особистості, варто також назвати організацію зустрічей студентів різних університетів з відомими політичними лідерами та іншими публічними людьми (депутатом Європарламенту П. Коваль, генконсулами Польщі, КНР та інших країн, латвійським політологом А. Кудорсом тощо).

Як засвідчує аналіз досвіду формування політичної культури студентів університетів в Україні, для досягнення цієї мети майбутніх фахівців залучали до участі в науково-практичних конференціях, «круглих столах», диспутах, дискусійних панелях на відповідні теми, у тому числі такі: «Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи» у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича; «Особа в тоталітарному суспільстві: рефлексії ХХІ століття» в Одеському національному університеті імені І. І. Мечнікова тощо. Серед ефективних форм формування політичної культури студентів українських університетів слід назвати олімпіади, конкурси, вікторини на відповідну тематику. На підставі викладеного зроблено висновок про те, що в українських університетах процес формування політичної культури студентів охоплює різні види їхньої аудиторної й позааудиторної діяльності.

Слід зауважити, що у французьких університетах чільне місце в процесі формування політичної культури студентів різних спеціальностей теж займає вивчення ними відповідних навчальних дисциплін (філософія, культурологія, історія тощо). Однак найбільш сприятливі передумови для оволодіння на заняттях політичною культурою існують для студентів, які навчаються за спеціальністю «політичні науки».

Як встановлено в дослідженні, цілеспрямована позааудиторна робота, спрямована на формування в майбутніх фахівців політичної культури, французькими викладачами не проводиться. Проте чільне місце в цьому процесі займають молодіжні громадські організації та інші неформальні студентські об'єднання, а також студентські ради, тимчасові комісії, дискусійні групи, що створюються для виконання різних поточних завдань. Найбільш важливі для студентів проблеми обговорюються на загальних зборах (асамблеях). Суттєвий вплив на становлення політичної культури студентів французьких університетів здійснюють також студентські організації (Національний союз студентів Франції, Національний міжуніверситетський союз, Федерація загальних студентських асоціацій тощо), що мають чітко визначену політичну спрямованість та бачать свою мету в примушенні державних органів здійснювати подальшу демократизацію освіти та суспільства загалом.

Більшість французьких студентів бере активну участь у соціально-політичному житті країни. Одним із поширених засобів вираження французькою молоддю своєї незгоди з певними рішеннями чи діями представників влади є проведення страйків. Однак нерідкими є випадки, коли публічні виступи учасників страйків виходять за межі правового поля.

У третьому розділі – «Перспективи творчого використання педагогічних доробок із формування політичної культури студентів університетів КНР та Франції в університетах України» – проаналізовано можливості використання зазначених доробок в цій країні.

Як визначено в дослідженні, політична культура пересічних українських громадян і, зокрема, студентів як важливої верстви українського населення, має свої характерні позитивні та негативні ознаки. За висновками відомого українського політолога В. Фесенка, домінуючими й визначальними рисами цієї політичної культури є такі: недовіра до влади та державних інституцій; напіванархічність політичної поведінки багатьох українців, схильність молоді до «отаманщини»; масовій політичній

свідомості в Україні притаманна амбівалентність політичних цінностей та політичних установок; абсолютна більшість українців не довіряють політичним партіям; характерною рисою масової політичної свідомості українців є персоніфіковане сприйняття політики; у політичній поведінці українців домінує емоційне ставлення, а не раціональний вибір; у політичних установках представників різних верств і поколінь, різних регіонів існують суттєві розриви та протиріччя.

Викладене вище засвідчує, що сьогодні існує актуальна потреба в покращенні виховної роботи в українських університетах, спрямованої на формування політичної культури студентів. Як було встановлено на основі вивчення теоретичних ідей та досвіду формування політичної культури студентів в університетах КНР, України та Франції, педагогічні доробки з порушеної проблеми в кожній із цих країн характеризуються своєю специфікою. Водночас з'ясовано, що існують значні можливості щодо творчого використання цих доробок в інших країнах, зокрема надбання китайських та українських педагогів в Україні.

Так, у дослідженні визначено, що зміст політичної культури студентів та шляхи, методи її формування в українських та китайських університетах значно відрізняються між собою. Водночас загальними ознаками виховної роботи в обох країнах є те, що вона здійснюється в умовах активної трансформації всіх сфер їх життєдіяльності. Обидві держави зближує також той факт, що в минулому їхні системи виховної роботи, що реалізовувались у вищій школі, мали багато спільного, хоч в Україні від цієї системи намагаються відмовитись радикально, в Китаї – поступово. Тому, незважаючи на наявність суттєвих відмінностей у розумінні українськими та китайськими вченими сутності політичної культури, у накопиченому університетами досвіді з цього питання існують широкі можливості щодо запозичення українськими педагогами теоретичних та методичних доробок китайських колег із питання формування цієї культури у студентів.

Крім того, на основі вивчення стану викладання соціально-гуманітарних дисциплін М. Головатий та А. Карнаух визначили такі факти: в українському суспільстві система вищої освіти слабо зорієнтована на формування у молоді демократичних цінностей; соціально-гуманітарні дисципліни мають низький статус в українській вищій школі; викладачі мають усвідомлювати власну відповідальність за забезпечення засвоєння студентами політичними знаннями й уміннями; у викладанні вказаних дисциплін необхідно акцентувати на розвитку критичного мислення особистості, забезпеченні засвоєння нею політичних цінностей; дисципліни соціально-гуманітарного циклу мають прищепити студентам свободу висловлювання власних думок, сприяти розвитку політичної самосвідомості; основними напрямками реформування політичної освіти є підвищення рівня професійної підготовки викладачів, поліпшення якості освітніх програм, методики навчання.

У світлі викладеного заслуговує на увагу той факт, що в китайських університетах забезпечується комплексний вплив на формування політичної культури студентів на заняттях із різних навчальних дисциплін. Причому в цих закладах вищої освіти постійно збільшується кількість обов'язкових та факультативних дисциплін суспільствознавчої спрямованості. Доцільно також зазначити, що в китайських університетах значна увага приділяється збагаченню змісту різних гуманітарних дисциплін навчальними матеріалами, засвоєння яких сприяє формуванню політичної культури студентів. Навчальні програми з указаних вище дисциплін та досвід їх викладання в китайських університетах може стати в пригоді для викладачів українських університетів.

Слід також нагадати, що соціально-політична ситуація в Україні за останні десятиріччя декілька разів кардинально змінювалась, а це ставало причиною різкої зміни стратегічного курсу подальшого розвитку країни. Проте такі швидкі перемини в державній політиці кожного разу спричиняли загострення в суспільстві полярних поглядів у різних груп населення, у тому числі серед студентів, що негативно впливає на зміцнення політичної стабільності в країні.

На основі зіставлення змісту освіти та виховної роботи в китайських та українських університетах зроблено також висновок про те, що українські викладачі формують у своїх студентів «чорно-білу» картину історії українського народу, виокремлюючи в ній ті події, які треба сприймати як позитивні, і ті події, які студенти мають сприймати як негативні. У світлі цього нагадаємо, що викладачі китайських університетів значну увагу приділяють формуванню у студентів поважного ставлення до всіх подій у китайській історії, а також до сучасної політики свого уряду. Причому на заняттях наголошується не стільки на аналізі допущених політичними лідерами помилок, скільки на шляхах, які застосовувались для їх подолання. Наслідком упровадження такої політики в усіх китайських закладах освіти стосовно історії китайського народу є те, що пересічні громадяни КНР не допускають зневажливих висловлювань на адресу відомих діячів минулого.

Варто також зазначити, що в китайських університетах формування політичної культури студентів тісно пов'язано із забезпеченням оволодіння ними правової культури. У контексті цього варто нагадати, що в Китаї діють достатньо жорсткі закони, а за найбільш тяжкі злочини (корупція, поширення наркотиків тощо) передбачається смертна кара. При цьому високе соціальне положення в китайському суспільстві не допомагає людині уникнути покарання, скоріше навпаки, цей факт тільки

обтяжує покарання. Очевидно, що усвідомлення членами китайського суспільства того факту, що їхні протиправні дії не залишаться без покарання, є одним із дієвих факторів, які примушують людей дотримуватися в своїй поведінці норм правового поля. Значний інтерес для українських університетів представляє також організація позааудиторної діяльності китайських студентів в указаному напрямі. Зокрема, ефективним засобом формування політичної культури студентів є система студентського самоврядування в китайських університетах, яка має складну розгалужену структуру та охоплює різні напрями діяльності студентів. При цьому цілком слушним вважаємо той факт, що консультантами та модераторами цієї роботи є викладачі та представники адміністрації.

Отже, на підставі викладеного окреслено такі перспективи творчого використання педагогічно цінних ідей та досвіду формування політичної культури студентів китайських університетів в практиці роботи українських університетів: забезпечення системного впливу на формування політичної культури студентів в їхній аудиторній та позааудиторній діяльності; розробка і пропонування студентам нових актуальних для сьогодення дисциплін суспільствознавчої спрямованості, збагачення змісту різних гуманітарних дисциплін навчальними матеріалами, засвоєння яких сприяє формуванню політичної культури студентів; стимулювання майбутніх фахівців до активної участі в різних видах політичної діяльності, формування в них бажання прикладати активні зусилля заради подальшого розвитку демократії в країні, відповідальності за свої дії і перед собою, і перед іншими людьми; проведення профілактичної роботи зі студентами, щоб їхня політична активність проявлялась у межах правового поля; формування у студентів шанобливого ставлення до історії власного народу та становлення його громадянськості, а також до сучасної політики діючого уряду.

Аналізуючи процес формування політичної культури студентів у французьких університетах, слід відзначити, що молоді люди беруть активну участь у різних політичних акціях, демонстраціях, страйках, мітингах, які можуть бути безпосередньо не пов'язані з відстоюванням їхніх власних інтересів. Причому адміністрація університетів толерантно ставиться до участі своїх студентів у різних страйках та протестних рухах. Більше того, викладачі університетів часто самі беруть участь у тих чи інших політичних акціях разом зі своїми студентами.

Особливої уваги заслуговує той факт, що висока терпимість адміністрації університетів поширюється навіть на ті страйки, які проводяться на території самих університетів і які спричиняють їм суттєві збитки. При цьому керівництво та викладачі французьких університетів, не нав'язуючи молоді певні політичні погляди, надають студентам право самостійно відпрацювати власні політичні ідеали та переконання, накопичувати власний досвід боротьби за справедливі політичні ідеали та прийняття самостійних рішень. Це не тільки активізує політичну активність молодих людей, але й примушує їх більш відповідально ставитися до своєї поведінки та дій. Для українських педагогів перспективним напрямом є також вивчення досвіду участі студентів у різних молодіжних організаціях, деякі з яких функціонують і на базі університетів.

На підставі викладеного було виокремлено такі перспективи творчого використання теоретичних та практичних доробок французьких педагогів в українських університетах: надання молодим людям можливості брати участь у різних політичних акціях, санкціонованих демонстраціях, страйках, спрямованих на відстоювання як власних інтересів, так і прав інших людей; прояв керівництвом та викладачами університету політичної толерантності, поваги до політичного вибору кожної особистості, відсутність нав'язування їй конкретних політичних поглядів; заохочення майбутніх фахівців до участі в різних молодіжних організаціях, насамперед у профсоюзній, які сприяють накопиченню досвіду громадсько-політичної діяльності; залучення студентів до роботи з органами студентського самоуправління різного рівня, що забезпечує становлення молодого людини як політичного лідера.

Узагальнення результатів науково-педагогічного пошуку, аналіз джерельної бази дають підстави для таких **висновків**:

1. У дисертації згідно з поставленими метою та завданнями дослідження визначено стан наукової розробки проблеми формування політичної культури студентів у китайських, українських та французьких університетах. Установлено, що вченими висвітлено окремі аспекти цієї проблеми, проте не здійснювався комплексний порівняльний аналіз теоретичних та практичних доробок щодо її розв'язання педагогами в КНР, Україні та Франції.

Під час наукового пошуку визначено витoki появи та становлення ідей формування політичної культури особистості: підтримка справедливого та мудрого порядку в державі, усвідомлення правителями власної відповідальності за долю народу та прикладання активних зусиль для покращення життя членів суспільства, виховання молоді в дусі відданості народним традиціям та готовності дотримуватися існуючих законів та моральних норм поведінки (Китай); проведення політики зміцнення національної державності, установлення гармонійних відносин між державою та церквою, забезпечення єдності та суверенності політичної влади, керування правителями у своїх діях державними та національними інтересами, важливість виховання молоді в дусі відданості своєму народу та готовності зі зброєю в руках захищати його незалежність, прагнення сумлінно виконувати

закони та моральні приписи (Україна); здійснення сприятливої для розвитку держави політики, зміцнення державної влади шляхом допущення своїх підданих до часткового співуправління державою, організація освіти молодих людей із метою виховання їх як відданих і законслухняних громадян та прихильників католицького віри (Франція). Як з'ясовано, витoki становлення ідеї формування політичної культури у предків сучасних китайців, українців та французів мають як відмінності, так і певну схожість.

2. На основі виділення та зіставлення основних теоретичних положень китайських, українських і французьких учених про формування політичної культури студентів університетів визначено, що в дисертації під політичною культурою студента розуміється інтегративне особистісне утворення, яке визначає його ставлення до політичної дійсності, способи політичної поведінки та форми політичної діяльності в суспільстві. Також зроблено висновок про те, що політична культура особистості включає: розвинені мотиви, що проявляються у прагненні індивіда оволодіти політичними знаннями та вміннями, стимулюють його політичну активність; прояв людиною позитивних емоцій від участі в політичній діяльності та політичному житті загалом, стійкого ціннісного ставлення до різних політичних процесів та явищ; засвоєну політичну термінологію, знання про суть політики, конституційні права й обов'язки громадянина тощо; сформовані вміння аналізувати й інтерпретувати політичні явища та події, робити виважені політичні вибори, готовність брати активну участь у політичному житті держави; наявність у молодих людей таких необхідних якостей, як громадянськість, чесність, соціальна відповідальність, ініціативність, активність тощо.

3. У дисертації узагальнено й зіставлено досвід формування політичної культури студентів в університетах КНР, України та Франції. Як встановлено, у всіх цих країнах ефективним засобом її формування є вивчення майбутніми фахівцями відповідних навчальних дисциплін, залучення до участі в роботі органів студентського самоврядування, волонтерській діяльності тощо.

Водночас доведено, що досвід формування політичної культури студентів університетів у кожній з указаних країн має свою специфіку. Так, у КНР провідну роль у формуванні політичної культури відіграють Комуністична партія та Комуністичний союз молоді Китаю, представники яких суворо контролюють перебіг та зміст здійснення цього процесу.

Важливо також зазначити, що у французьких університетах спеціально організована кураторами чи іншими викладачами цілеспрямована позааудиторна робота зі студентами в указаному напрямі не проводиться. Провідна роль у цьому процесі формування політичної культури майбутніх фахівців належить молодіжним громадським організаціям та іншим неформальним студентським об'єднанням, студентським радам, тимчасовим комісіям, дискусійним групам, які створюються для виконання конкретних завдань.

4. На підставі результатів порівняльного аналізу визначено перспективні лінії творчого використання педагогічно цінних теоретичних і практичних напрацювань китайських та французьких педагогів із формування політичної культури студентів в умовах українських університетів. Так, серед перспектив творчого використання педагогічно цінних ідей та досвіду формування політичної культури студентів китайських університетів в практиці роботи українських університетів слід відзначити такі: забезпечення системного впливу на формування політичної культури студентів в їхній аудиторній та позааудиторній діяльності; розробка і пропонування студентам нових актуальних для сьогодення дисциплін суспільствознавчої спрямованості, збагачення змісту різних гуманітарних дисциплін навчальними матеріалами, засвоєння яких сприяє формуванню політичної культури студентів; стимулювання майбутніх фахівців до активної участі в різних видах політичної діяльності, формування в них бажання прикладати активні зусилля заради подальшого розвитку демократії в країні, відповідальності за свої дії і перед собою, і перед іншими людьми; проведення профілактичної роботи зі студентами, щоб їхня політична активність проявлялась у межах правового поля; формування у студентів шанобливого ставлення до історії власного народу та становлення його громадянськості, а також до сучасної політики діючого уряду. У дисертації також виокремлено такі перспективи творчого використання теоретичних та практичних доробок французьких педагогів в українських університетах: надання молодим людям можливості брати участь у різних політичних акціях, санкціонованих демонстраціях, страйках, спрямованих на відстоювання як власних інтересів, так і прав інших людей, без негативних наслідків для членства людини серед студентів університету; прояв керівництвом та викладачами університету політичної толерантності, поваги до політичного вибору кожної особистості, відсутність нав'язування їй конкретних політичних поглядів; заохочення майбутніх фахівців до участі в різних молодіжних організаціях, насамперед у профсоюзній організації, які сприяють накопиченню досвіду громадсько-політичної діяльності; залучення студентів до роботи в органах студентського самоуправління різного рівня, що забезпечує становлення молоді людини як політичного лідера.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми. Подальшої розробки потребують питання формування політичної культури студентів університетів в інших країнах,

виявлення педагогічних умов підвищення ефективності цього процесу, а також організації майбутніми фахівцями самовиховання в указаному напрямі.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

I. Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дослідження:

1. Лун Фен. Определение сущности политической культуры личности в научной литературе. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології* : зб. наук. праць Херсон. нац. тех. ун-ту. Херсон, 2015. Вип. 1(12). С. 67–69.
2. Лун Фен. Аналіз розробленості проблеми формування політичної культури у студентів китайських університетів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Клас. приват. ун-ту. Запоріжжя, 2016. Вип. 49 (102). С. 185–190.
3. Лун Фен, Ткачова Н. О. Порівняльна характеристика моделей формування політичної культури студентів вищих навчальних закладів у Франції та КНР. *Педагогіка та психологія* : зб. наук. праць Хар. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. Х., 2017. Вип. 58. С. 228–238.
4. Лун Фен. Особенности формирования политической культуры у студенческой молодежи в условиях глобализации. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Клас. приват. ун-ту. Запоріжжя, 2017. Вип. 52 (105). С. 144–149.
5. Лун Фен. Сучасний стан проблеми формування політичної культури у студентів французьких вишів. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : зб. наук. пр. ДВНЗ «Донб. держ. пед. ун-т». Харків, 2017. С. 166–173.
6. Long Fen, Tkachova N. The analysis of the experience of the formation of political culture of university students in Ukraine and China. *News of Science and Education*. 2018. № 2 (58). P. 16–20.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

7. Лун Фен, Ткачова Н. О. Особливості формування політичної культури студентів у виховному середовищі сучасного вишу. *Педагогізація соціального середовища в роботі з різними соціальними суб'єктами* : матер. науково-практ. конф. (м. Харків, 22 листопада 2016 р.). Харків, 2016. С. 21–22.
8. Лун Фен, Ляо Цайчжи. Проблема формування політичної культури студентів французьких, китайських та українських вишів у науково-педагогічному дискурсі. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11 квітня 2017 р.). Х., 2017. С. 12–16.
9. Лун Фен. Теоретичні та практичні аспекти формування політичної культури студентів вишів у КНР. *Фундаментальні та прикладні дослідження : сучасні науково-практичні рішення та підходи* : зб. матер. III Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Баку – Ужгород – Дрогобич). Баку – Ужгород – Дрогобич, 2017. С. 215–217.

АНОТАЦІЯ

Лун Фен. Формування політичної культури студентів в університетах КНР, України та Франції (порівняльний аналіз). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки (01 – освіта/011 – освітні, педагогічні науки). – ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». – м. Старобільськ, 2019.

У дисертації здійснено цілісний аналіз теорії і практики формування політичної культури студентів в університетах КНР, України та Франції. Під час дослідження з'ясовано ступінь наукової розробленості досліджуваної проблеми. На основі аналізу й систематизації наукової літератури, зіставлення трактувань китайськими, українськими та французькими вченими визначено суть, структуру та зміст політичної культури студентів сучасних університетів. Визначено перспективні напрями творчого використання педагогічно цінних теоретичних і практичних напрацювань китайських та французьких педагогів із формування політичної культури студентів в умовах українських університетів.

Ключові слова: політична культура, студент, університет, КНР, Україна, Франція, теоретичні ідеї, практичний досвід.

АННОТАЦИЯ

Лун Фен. Формирование политической культуры студентов в университетах КНР, Украины и Франции (сравнительный анализ). – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики (01 – образование / 011 – образовательные, педагогические науки). «Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко». – г. Старобельск, 2019.

В диссертации осуществлен целостный анализ теории и практики формирования политической культуры студентов в университетах КНР, Украины и Франции. В ходе исследования установлена степень научной разработанности исследуемой проблемы. На основе анализа и систематизации научной литературы, сопоставление трактовок китайскими, украинскими и французскими учеными определены суть, структура и содержание политической культуры студентов современных университетов. Определены перспективные направления творческого использования педагогически ценных теоретических и практических наработок китайских и французских педагогов по формированию политической культуры студентов в условиях украинских университетов.

Ключевые слова: политическая культура, студент, университет, КНР, Украина, Франция, теоретические идеи, практический опыт.

Long Feng. The formation of the students' political culture at universities of China, Ukraine and France (comparative analysis). – Qualification scientific work as the manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Pedagogical Sciences (Doctor of Sciences) in specialty 13.00.01 – General Pedagogics and History of Pedagogics. – State Institution “Luhansk Taras Shevchenko National University”. – Starobilsk, 2019.

The holistic analysis of the theory and practice of the formation of the students' political culture at universities of China, Ukraine and France is carried out in the Ph.D thesis. The scientific search identified the origins of inception and growth of the idea of the political personality culture formation. As it was found out, the origins of the political culture idea inception in the consciousness of the ancestors of modern Chinese, Ukrainian and French have both differences and similarities. Based on the selection and comparison of the basic theoretical provisions of Chinese, Ukrainian and French scholars regarding the formation of university students' political culture, it has been determined that in the Ph.D thesis the student's political culture stands for an integrative personal formation, which determines the attitude to political reality, ways of political behavior and forms of social political activity.

The Ph.D thesis summarizes and carries out comparative analyses of the experience of the students' political culture formation at universities of China, Ukraine and France. As it has been established, the effective means of its formation in these countries is the study of the relevant disciplines by the future specialists as well as their involvement in the work of student' self-government bodies and volunteer activities. At the same time, it is proved that the experience of the students' political culture formation at universities of these countries has its own specificity. In China, for example, the Communist Party and the Chinese Youth Communist Union play a leading role in political culture formation. Moreover, the representatives of these parties carry out inspection and control of the progress and content of the process.

It is also important to note that the French universities do not specifically organize educational work with students in the aforementioned area by curators or other teachers. The leading role in this process of the future specialists' political culture formation is taken by the youth NGOs and other informal student associations, student councils, temporal councils, discussion groups, which are created to accomplish specific tasks.

On the basis of the results of the comparative analysis, perspective lines of creative use of pedagogically valuable theoretical and practical achievements of Chinese and French teachers on the students' political culture formation in the conditions of Ukrainian universities were determined. Thus, among the perspectives of creative use of pedagogically valuable ideas and experience in the students' political culture formation at Chinese universities in the practice of Ukrainian universities, the following perspectives should be noted: providing a systematic influence on the students' political culture formation in their classroom and extracurricular activities; the development and offering the new and relevant social sciences disciplines to students, enrichment of contents of various humanities disciplines with educational materials, assimilation of which contributes to of students' political culture formation; encouraging future professionals to take an active part in various types of political activity, forming a desire to make active efforts for the further development of democracy in the country, responsibility for their actions; preventive work with students aimed at their political activity to be manifested within the legal field; formation of the respect for the history of their own people and their citizenship, as well as for the modern policy of the current government.

The Ph.D thesis also highlights the following perspectives on the creative use of the theoretical and practical achievements of French teachers at Ukrainian universities as following: offering the opportunity to participate in various political actions, sanctioned demonstrations, strikes aimed at defending both their own interests and the rights of others; the demonstration of the political tolerance, respect for the political choice of each person by the teaching staff as well as lack of imposition of specific political views by the university teachers; encouraging future professionals to participate in various youth organizations, especially in the trade union organization contributing to the accumulation of experience of social and political activity; involvement of students in the work of student bodies of different levels of self-government, which ensures the young person to become a political leader.

Keywords: political culture, a student, university, China, Ukraine, France, theoretical ideas, practical experience